

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 10 К., 10 Мар., 2 Дол., 4 рублі,
піврічна 5 К., 2 рублі, квартална 3 К., 1·20 рублі. ∴ Ціна
сього числа 30 сот., 10 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Волод. Біберович.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

III. рік. Ч. 7—8.

Відень, 23 січня 1916.

Ч. 67—68.

Просимо відновити передплату на р. 1916. Инакше здержить ся висилку часописи. Наших прихильників просимо зеднувати нам ласкаво як найбільше нових передплатників.

Застереження.

Коли рішаючі чинники Австро-Угорщини й Німеччини заховують мовчанку щодо будучої долі зайнятих від Росії українських земель, то дуже пильно займають ся сею справою заінтересовані, даючи різними способами вислів своїм мріям і змаганням, оскільки дозволяють на се зверхні умови нашого політичного істновання.

До чого змагають самостійницькі елементи на російській Україні й чого сподівають ся в кінцевім результаті від сучасної війни, се знайшло своє сформулювання в платформі „Союза визволення України“: — державна самостійність України, а на випадок прилучення до Австрії більшої чи меншої частини українсько-російської території — сотворенне з усіх земель, заселених українським народом в Австрії, осібно автономного краю.

Спільним голосом у сій справі російських і австрійських Українців була оголошена в маю 1915 політична енуціяція „Загальної Української Ради“, в склад якої, побіч репрезентантів усіх політичних організацій австрійських Українців, увіходять і представники „Союза визволення України“. В сій енуціяції читаємо, що життєвий інтерес української нації лежить у розбиттю Росії та відбудованню української держави. Що-ж-до українських територій в Австро-Угорщині, то змаганням „Загальної Української Ради“ є осягненне національно-територіяльної автономії в границях монархії.

Поданий низше комунікат з „Загальної Української Ради“ рівнож торкаєть ся тої самої справи.

Енуціяція „Ради“ викликана анексійними претенсіями „деяких, — як говорить ся в комунікаті, — не добре поінформованих політиків“ (на нашу думку політики ті досить добре про все поінформовані) відносно українських областей Австрії й Росії на користь проєктованого польського державного організму. „Рада“ застерігаєть ся проти „безоглядности названих політиків“, як вони свобідно розпоряджують Галичиною й Буковиною, й дещо близше конкретизує становище Українців щодо уладнання зайнятих центральними державами українських областей Росії.

А саме „Рада“ висловлює жаданне, щоби з Холмщини, південно-західної Городненщини, південно-західної Мінщини, Волині й т. д., оскільки не візьметь ся під увагу сих областей як складових частей самостійної української держави, утворено окрему правно-державну одиницю, в тісній злучі з одною з центральних держав.

Загалом відповідне інтересам центральних держав і місцевого населення політичне уладнання нових областей Росії, котрі вже зайняті й будуть зайняті, можливе, на гадку „Ради“, тільки при як найстрогійшим задержанню національного принципі.

Змагання Українців поза етнографічну українську територію не виходять, з річевих і тактичних оглядів не зачіпають нічий інтересів. Не резигнуючи з свого права бути господарями на своїй землі, Українці рівночасно стоять за забезпеченне прав меншости для інших націй.

Сим українські змагання відріжняють ся від польських.

Тільки, що всі комбінації про Польщу, без угляднення змагань Українців, будуть будовою на кепськiм ґрунті. Або зовсім будови не здвигнеться, або вона скоро розвалить ся. Се повинні собі взяти на увагу й Поляки й їх протектори.

Подана німецькою пресою ухвала „Загальної Української Ради“ такого змісту:

З огляду на нераз повторювані заяви деяких не добре поінформованих політиків про намірене відділення історично й етнографічно українських областей (східної Галичини або Буковини) від безпосереднього звязку з австрійською державою та прилучення їх до правно-державної одиниці, до якої дехто змагає й яка має повстати з зайнятих областей російської Польщі, висловлює „Загальна Українська Рада“ своє здивування з приводу безоглядності названих політиків, з якою вони розпоряджають інтегральною частю австрійської держави, не рахуючи ся з волею й усправедливленими домаганнями українського народу, як і найбільше життєвими інтересами австрійської державної ідеї, й навіть не лякають ся проголошувати політику виширання з ґрунту супротив українського населення, вірного цісареві й державі. „Загальна Українська Рада“ констатує, що вдержанне та

зміцненне правнодержавної безпосередности українських областей в Австрії є для їх українського населення дуже важним життєвим питанням і основою всіх українських політичних організацій.

Що тикаєть ся нових областей Росії, котрі побідна війна прилучила й ще прилучить до центральних держав, „Загальна Українська Рада“ як найбільше переконана, що відповідне політичне уладнання їх, — а саме в інтересі центральних держав, як і корінного населення сих областей, — можливе тільки при як найстрогішiм захованню національного принципу. Зокрема, що торкаєть ся історично й етнографічно українських областей, себто губерній: Холмщини, південно-західної Городненщини, південно-західної Мінщини, Волині й т. д., — наскільки не візьметь ся їх під увагу як складових частей самостійної української держави, — треба би з них утворити окрему автономну правнодержавну одиницю в тісній злучі з одною з центральних держав, в якій мусіли-б рішати національно політичні інтереси корінного населення з рівночасним забезпеченням прав меншости для інших націй. Тому повинні вже тепер всі адміністраційні міри в хвилевій стадії окупації йти по тих провідних лініях і треба-б оминати всього того, що могло би противити ся єтому основному та провідному принципові, щоби не допустити, щоби у корінного населення зродило ся почуття упослідження, як і щоби не дати ніякого приводу до занепокоєння австрійським Українцям, котре могло-б перекинути ся на тих Українців, що ждуть іще визволення з російського ярма.

Перший Український Сойм в Америці.

Наші земляки в Америці проявляють у часі війни дуже живу діяльність. На жаль, війна дуже шкідливо відбила ся на наших зносинах із заморською Україною. Вісти, нераз дуже важні, дістаємо з величезним опізненням.

Вершком оживленого руху наших заморських братів і поперед усього висловом найцирїйшого заінтересовання долею європейських Українців являють ся скликання Українського Сойму в Америці для поглиблення української народної організації та відповідного підпорядкування всіх українських організацій, котрі існують у Злучених Державах.

Соймові наради відбули ся 30 й 31 жовтня 1915 р. Відкрив їх привітною промовою др. Володимир Сіменович, голова Передсоймового Комітету. По виборі президії здав д. Мирослав Січинський звіт про діяльність Передсоймового Комітету. Представник поступових Москалів д. Окунцов виголосив привіт від поступових Москалів, далі сказав декілька привітних слів висланець українських соціальних демократів з Віннепу в Канаді д. Павло Крат, потім виголосив д. Мирослав Січинський реферат на тему змагань України до волі, вкінці був реферат д-ра Семена Демидчука.

Пополудні явили ся також запрошені Американці та представники чужих народів: Москалів, Поляків, Чехів, Німців, Литовців і Жидів. Привітав їх довшою промовою по англійськи д. Ж. Бичинський. Потім промовив гарно в імени єеського народу др. Лоса. З великим запалом для української справи говорив провідник Литовців др. Шлюпас. Дуже гарну та прихильну для українського народу промову виголосив головний редактор найповажнішого ньюоркського єдневника Освальд Гаррісон Віллард. Соймові послы привітали його дуже щиро та зробили йому єсердешню овацію.

О 3 год. вирушив величній похід улицями Ньюорку. Взяло в нім участь що найменше 10 до 12 тисяч народу, як обчисляли ньюоркські англійські єдневники. Похід провадив д. М. Угорчак як єгетьман і отамани: дд. Куїловський, Кніґиницький і Корнат. Загальну увагу Американців звертала на себе несена на чолі походу величезна таблиця, короткий англійський текст котрої вказував, хто ми й чого домагаємо ся. Несено також 12 менших таблиць. У перших рядах походу йшов відділ дівчат і жінок у народніх єстроях, витаний оплесками Американців.

В вечері відбув ся концерт у честь гетьмана України Івана Мазепи. Учасників було до 3000, для ще стільки не стало місця. Концерт, який удав ся над сподівання, розпочав привітною промовою др. Семен Демидчук на тему значіння повстання гетьмана Івана Мазепи проти Московщини.

Другого дня нарад референт „комісії розширення соймових нарад і уложення дневного порядку“ д. Іван Ардан поставив внесення розширити Загальний Український Комітет і вказав обовязки будучої народньої організації, що мала-б обняти цілість українського народнього життя в Америці. Того самого дня проголошено вибір Загального Українського Комітету, що складаєть ся з 15 членів, вибраних при помочи льосовання, й сімох, вибраних Соймом. Вибрані отей: Іван Ардан, Іван Артимович, Михайло Байдюк, Жигмонт Бичинський, Іван Бородайкевич, Евген Василенко, Лев Весоловський, Степан Гладкий, Наталія Гринецька, др. Степан Гринецький, Петро Задорецький, Дмитро Капітула, Володимир Лотоцький, Володимир Малієвич, Василь Момрик, Омелян Ревюк, др. Володимир Сіменович, Мирослав Січинський, Осип Стеткевич, Юрій Хиляк, Семен Ядловський, Ілля Чорний.

По виборі наступили внесення послів, які порушили дуже багато пекучих питань народнього життя в Америці, потреб старого краю і т. д. Що тикаєть ся резолюцій, наперед поставив д. Володимир Лотоцький резолюції в справі становища американських Українців до теперішньої війни, а потім д. Мирослав Січинський щодо внутрішньої політики й діяльності американських Українців і їх відношення до України. Одні та другі прийнято одноголосно.

Резолюції, поставлені д. Лотоцьким, подали до відома, українського загалу в Америці і в старім краю, що Український Сойм і покликаний ним Український Загальний Комітет є висловом волі Українців, зорганізованих у 457 світських українських товариствах у Злучених Державах. Заявивши свою вірність американській республіці, звернули учасники зазив до президента Вілсона, щоб американський посол на мировій конференції проголосив в імені Злучених Держав, що кожда національність є господарем свого краю та жадна не підлягає иншій. Як програму в українській справі проголошено українську республіку, оперту на найширших демократичних основах і на радикальній аграрній реформі. Запротестовано против евентуального прилучення східної Галичини й Буковини до Польщі. Ухвалено підпирати боротьбу за автономію російської й австрійської України в разі, якби з українських земель по війні не зорганізовано української держави. Дальші резолюції висловили гарячу симпатію тим Українцям у старім краю, котрі борють ся за волю України, запротестовано проти заслання до Росії галицьких українських діячів, урочисто зложено приречення доложити всіх сил і заходів, аби дати світови знати про боротьбу України за волю й демократію, й так само дати всю можливу матеріяльну поміч старому краю для жертв війни та для визволення української нації.

В резолюціях д. Січинського закликано український загал у Злучених Державах до єдності в спільних змаганнях, закликано часописи, щоб занехали їдку й непринципьяльну полеміку, а зокрема положено натиск на те, що між Українцями не повинно бути релігійної ненависти. Далі

стверджено, що релігійне віроісповідання не рішає про національність, і поставлено домагання конче розширити на жіноцтво всю дотеперішню організаційну працю між Українцями в Злучених Державах.

По відчитанню резолюцій записягнув др. В. Сіменович членів Загального Українського Комітету, що все змагатимуть до здобуття волі України, а потім те саме приречення зложили всі послы. Все те відбуло ся серед такого одушевлення й піднеслого патріотичного настрою, який буває тільки в великих історичних хвилях.

По соймі відбули ся довші наради президії. Відкриваючи засідання, вказав др. В. Сіменович на історичне значіння відбутого Сойму, бо його ухвали з корінем змінять українське життя на заморській землі. Сойм ухвалив: 1. задержати раз на все центральну репрезентацію, покликану до життя Соймом, а тільки змінити її членів відповідно до потреби на дальших Соймах; 2. злучити всі світські запомогові організації в одноцільне тіло; 3. заснувати центральне просвітне товариство для всіх світських організацій; 4. заснувати Український Союз Жінок на взір мужеських організацій. Крім того поручив Сойм Укр. Заг. Комітетови збирати гроші на цілі старокраєвої помочи, заснувати еміграційне бюро, колонізаційний комітет, центральний банк, музей, архив і бібліотеку.

На основі довшого меморіялу проголосив Український Сойм перед усім світом таке домагання: „Кінцева ціль українського руху є створення незалежної української держави, котра обняла-б теперішні землі заселені Українцями в східній Европі. Але розуміючи, що ся кінцева ціль може не здійснити ся в близькій будучности, та з огляду на теперішні відносини, серед яких видвигнено справи безпосереднього значіння, Українці бажають: аби в Австро-Угорщині утворено з українських земель окрему провінцію на федеративних основах, у котрій український нарід міг би мати самоуправу та без супремації Поляків або їх шляхти міг би розв'язати сам своє національне й економічне питання; щоб у Росії на основі переяславського договору, котрий досі містить ся в книзі державних законів і котрого не усеунено, Україна дістала автономію“.

Першого дня соймових нарад відчитано велике число привітних писем і телеграм від ріжних українських і чужих організацій у Злучених Державах, далі від українських організацій з Канади, від декількох визначних Українців і „Союзу визволення України“.

Російську Україну заступав на Соймі бувший народній учитель на російській Україні, як відпоручник організації російських Українців в Америці „Нова Україна“, Михайло Байдюк і дав реферат на тему „Теперішній український рух у російській імперії“. Зазначивши, яку велику зміну викликав 1906 р. в українським русі, підкреслив референт, що український рух в останніх десятих літах був сильний, демократичний і загальний.

„Посторонні люде, приятелі та противники, бачили й розуміли те, хоч російське телеграфічне бюро не пускало поза границі Росії вістей про українську політику.“

„Тому, хто легковажить національну свідомість російських Українців, хто не вірить у свідому силу російської України, можна показати крім українських свідощів свідоща таких безсторонних люде, як американський професор Archibald Coolidge й московський професор Павло

Мілюков. Професор Coolidge з університету Yale, котрий довгі літа жив у Петербурзі й добре знає російські відносини, так пише (в 1914 р.) про Україну під теперішню пору:

„Не зважаючи на енергічні заходи правительства, щоби спинити та здушити національну українську свідомість, рух за визволенням України росте й набирає великого значіння. Сей рух грозить поділом теперішньої Росії на дві часті: на Московщину й Україну. Від сього руху залежить доля великої часті Європи“.

„Те саме говорив на рік перед війною бельгійський професор Отто Геч, але може йому не всі схочуть вірити, бо він — Німець; тому я ще наведу свідоцтво не німецького, але московського великого вченого й демократичного політика, посла до Думи, Павла Мілюкова. Отже 24 лютого 1914 р., того дня, коли в Думі була гаряча дебата про заборону святкування столітньої річниці народження Шевченка, посол Мілюков говорив так:

„Український рух то є національний рух, аби здобути для України самоуправу й перетворити Росію на федерацію вільних націй. Сам простий нарід є головний прихильник сього руху й тому немає такої сили, котра спинила-б українське відродження; але дуже легко зробити його ворогом російської держави й російське правительство само до того прикладає свою руку й будить на Україні ненависть до злуки з Московщиною“.

Заговоривши за шкідливий вплив побіди царату над революцією на український рух, вказує Байдюк, що даремні заходи не тільки знищити, але й спинити похід українства до національної волі.

„Але то вже було запізно. „Малоросія“ „малоросла“, а Україна „у — край — пішла“ — ніби повинь на весну, коли сонце засвітить і зимова крига розтане. Як японський розгром російської армії приніс Росії революцію, так революція раз на все перехрестила Малоросію в Велику Україну. Ми вже того не забудемо.

„Надармо поставили салдатів на Шевченковій могилі, щоби стеретти давно помершого, бо може вийде з гробу й покаже новому поколінню, як здобувати волю. Шевченко мирно спочиває, але його пісні ходять по світі й бунтують проти царя та проти неподільної Росії. Надармо царські слуги намовили свого пана до війни, надармо загарбали галицьку Україну й завязали уста російській Україні. На-

дармо так зробили, що в часі російського панування у Львові 35 мільонів Українців не мали на своїй землі ані одної часописи! Надармо спалили східну Галичину й, кого тільки могли, того в тюрму посадили. Надармо найняли бо-гохульців, аби проголосити перед світом, що буцім-то наш край свободи не хоче й не бажає. Все то надармо і світ про те знає. Програє російський царь велику гру, трясуться основи його влади та скоро й певно наближається той час, в яким повний розгром російського війська, котрого шкода, увільнить від царя Росію, котрої більше шкода, й pomoже здобути нову свободу для України, котрої нам з усього найбільше шкода, бо тільки Україна наша мати.

„Й навіть якби російська армія наново Галичину здобула й Галичину Москві піддала, то не тратьте, браття, надії, бо навіть тоді ані галицька, ані українська неволя не буде вічна. Ви нам даєте силу тої практики, яку ви здобули в тяжкій боротьбі з польським панством, а ми вам дамо запал 28 мільонів здорового й молодого народу. Й до спілки здобудуть австрійські й російські Українці волю для цілої України, котра єдина наша мати“.

З приводу Першого Українського Союму заговорили численні американські часописи. Позволимо собі тут навести в перекладі цитат московської поступової часописи „Русского Слова“ в Ньюорку, де підкреслена гарно наша сучасна національна трагедія: „В Європі гинуть Українці в боротьбі з Українцями-ж за свою батьківщину. Кров брата проливається з руки брата. Українці — браття там розбиті та стали Українцями-ворогами.

„Там немає одної сильної України. Там Українці з Галичини ріжуться з Українцями з „Малоросії“. Брат іде на брата, не думаючи про Україну.

„Тільки поодинокі люде мріють про свою рідну Україну, про рідне, давно розгарбане грабіжниками гніздо. Прийшла пора думати про Україну. Коли Українці будуть об'єднані та сильні, вони відбудують свою Україну. Коли слабість і сварливість опанує ними, Україна не відродиться. Тільки сильні та дружні побіджують“.

Сі слова нашого прихильника з ворожої нам нації хай будуть пересторогою для кожного Українця в теперішній великій хвилі з тим доповненням до них, що тільки Українці, котрі стали по стороні центральних держав, борються за дійсне визволення України.

Галичина в життю України.

VI. Австрійська Україна й Росія.

Росія, вважаючи себе наслідницею київської держави Володимира Великого та стоячи на становищі, що всі три руські племена повинні творити один національний і державний організм — „єдину, неподільну Росію“, ще при першій поділі Польщі мала намір забрати також Галичину. Користаючи з безладдя в польській державі, вислала вона ще в 1767 р. відділ війська під проводом ген. Кречетнікова до Львова буцім-то берегти порядку, а в дійсності приготувляти ґрунт під російську окупацію Галичини. Коли-ж у 1772 р. Австрія зажадала Галичини з Львовом рішуче для себе, мало не прийшло з сього приводу до оружного конфлікту між Росією й Австрією. Однак конфлікт удалося поладити дипломатичним шляхом так, що Росія уступила.

Однак своїх намірів не зрекла ся.

Вже в часі третього поділу Польщі в 1795 р. російський генерал Тутольмін заявив у своїй проклямації з 18 липня 1795 р., що землі: Холмська, Белзька й Луцька, які зайняла була Австрія, були давнішні складовими частями російської держави.

Потім, у часі Наполеонських воєн, коли царь Олександр I у вересні 1805 р. укладав плян злуки всіх земель польської держави під своїм скиптром, російська дипломатія звернула ся до Австрії з пропозицією відступити Росії Галичину за шлезько-баварське відшкодування. Та сі пляни розвіяв погром під Австерліцем.

Але швидко опісля Росія свій плян щодо Галичини бодай у часті таки здійснила. Беручи в австрійсько-французькій війні в 1809 р. участь по стороні Наполеона, від-

несла вона з побіди над Австрією ту користь, що дістала т. зв. тернопільський округ.

Кн. Голіцин, головний вожд російського корпусу, призначеного до зайняття Галичини, дістав від царя Олександра I отсю тайну інструкцію:

„1. Приєднувати для Росії населення Галичини, переконуючи його, що Росія, виступаючи против Австрії, вважає добро Галичини своїм власним. Викликаючи між Галичанами такий прихильний настрій, уладити акцію армії таким способом, аби загальне ополчення, зібране в Галичині, творило наче авангарду наших військ, які знову повинні творити для нього безпечну опору. — 2. Зайняти сильне становище на правім березі Висли, а коли на лівім березі не буде значніших ворожих корпусів, перейти Вислу, маючи головню на увазі, що інтерес Росії вимагає можливо найбільшого розширення свого володіння в Галичині“.

Тернопільський край зовсім не наситив Росії. Що не вдалося їй досягнути в союзі з Наполеоном, те готовився цар Олександр I дістати в політичній комбінації проти Наполеона. Готуючи до рішучої розправи з ним, висловив цар у власноручних тайних інструкціях для свого посла в Відні з лютого 1811 р. „абсолютну конечність здобути цілу Польщу“, отже також Галичину, за яку Австрія мала дістати молдавсько-волоцьке відшкодування.

Однак погром Наполеона й віденський конгрес 1815 р. мали для Росії той наслідок, що вона не тільки не розширила свого володіння в Галичині, але ще мусіла віддати Австрії Тернопільський Край.

Пригадала собі Росія знову справу Галичини за Миколи I, в часі непорозуміння з Австрією з приводу турецької війни. Російський посол у Відні, гр. Татищев, дістав припорушення прослідити настрої галицького населення супроти Росії. Виконавши те припорушення, він у червні 1828 р. доносив до Петербурга: „Населення тернопільської й заліщицької землі благословляє літа, пережиті під російським скиптром, і оплакує сю добу свого щастя“.

На весну найближчого року в російським генеральнім штабі обмірковували план воєнного походу на Галичину.

Плани Росії щодо Галичини в тих часах дуже ясно розкриває записка гр. М. Муравєва „Взглядъ на Австрію“, * написана коло 1840 р.; її автор виказує, що зайняти Галичину се для Росії конечність і обовязок.

В 1846 р. виявив апетит Росії на Галичину сам Микола I, плянуючи „заміняти ся з Австрійцями Галичиною за Польщу до Взури й Висли“. Тоді він висловив ся: „Взяв би я зараз Галичину, бо се наш старий край“.

Намісник Паскевич назвав сей царський проєкт „правдивим ділом великого російського монарха“, мотивуючи се не тільки тим, що Галичиною, заселеною двома народами, які борються ся з собою, легше управляти, ніж національно одноцільною Польщею, але також тим, що „Галичина була в давніх часах російським краєм, а й тепер живуть там православні уніяти“.

В сій справі цікаві також „Записки о Галиціи 1846 года“ Д. Сонцова, адютанта ген. К. Паскевича. Він звертає увагу на „прихильність до Росії в цілій Галичині“. А саме: Краків бажав прилучення до російської Польщі; польська шляхта після різні в 1846 р. пізнала різницю між поряд-

* Ся записка надрукована в публікації „Матеріали по історії возродження Карпатской Руси“ І. Свенціцького, ч. II, стор. 6—20

ком у Росії й безладдем в Австрії; нарид славянського племені, колись сильного галицького князівства, власність старої Руси, переважно грецької віри, уніяти, все бажає бути прилученим до Росії; австрійське військо не хоробре та здеморалізоване; словом, „досить одного слова й декілька баталіонів і Галичина наша“*.

Наведені факти свідчать, як Росія ані на хвилю не спускала ока з Галичини, ждучи „слухного часу“, коли її можна буде забрати.

Та вона не тільки ждала, — вона також підготовляла той „слухний час“, стараючи ся насадити серед українського народу Австро-Угорщини думку, що він — часть російського народу та що його змаганням повинно бути зєднання з Росією.

Ся російська агітація серед українського народу Австро-Угорщини не була відірваним явищем; Росія агітувала так само серед усіх славянських народів Австро-Угорщини й Туреччини, виступаючи як освободителька Славян від німецького, мадярського й турецького ярма й обіцюючи їм „золотий вік“ під своєю опікою, — „славянський вік“, коли „всі славянські ріки зіллють ся в російським морі“. Між сею панславістичною — в дійсности панросійською — агітацією між іншими славянськими народами й між російською агітацією серед українського народу Австро-Угорщини була тільки та різниця, що коли супротив інших славянських народів Росія виступала як оборонниця й покровителька свобідного розвитку їх національності, то серед українського народу ширила вона думку, що його національністю, його мовою, його літературою, його культурою є національність, мова, література, культура російська.

Вже в 1840-их роках бачимо у Львові т. зв. „Погодіньську колонію“, провідник якої Денис Зубрицький зостає в близьких зносинах з московським істориком Погодіним і яка ширить між галицько-українською інтелігенцією думки про російську національність українського народу. Згодом з невеликого гуртка виросла ціла партія, яка ширила ту саму думку серед українського народу Австро-Угорщини й підготовляла ґрунт для прилучення австрійської України до Росії, — москвофільська партія, як її називала українська сторона, або російсько-національна („русско-народная партія“), як вона сама себе називала.

Вся історія москвофільської партії в австрійській Україні свідчила про те, що народина й розвиток її були ділом російської політики; тепер, у світлі тих фактів, які принесла війна, не може бути про се ніякого сумніву.

Москвофільські діячі звичайно зазначували, що вони признають національну єдність українського народу з російським, але не думають про відірвання „російської території“ Австро-Угорщини та прилучення її до Росії, тільки хочуть у межах австрійсько-угорської держави здобути для „російської національності“ змогу вільного розвитку. Однак вже перед війною був відомий цілий ряд фактів, з яких ясно виходило, що москвофільська партія зостає в близьких звязках з російськими урядовими кругами та жде прилучення австрійської України до Росії.

Що правда, сї факти вмiли й галицькі москвофіли й їх російські опікуни так зручно закривати, що австрійським властям ніяк не вдавало ся доказати москвофільським діячам

* Матеріали для сїєї часті свого розділу взяті з публікації: Іван Кревецький. Галичина і Росія. Кілька історичних пригадок. Львів 1914.

їх змагання до відірвання австрійської України та прилучення її до Росії в карно-судових процесах.

Один з таких процесів, процес против Ольги Грабар і тов. за державну зраду в 1882 р., скінчився тільки засудом обвинувачених за дрібні політичні провини. Та наскільки від сеї процесової дійсності відбігала правдива дійсність, про се нехай скаже лист одного з головних обвинувачених у процесі, о. Івана Наумовича, який по процесі перейшов з унії на православ'я й перенісся до Росії.

В листі, який маємо на увазі, писаним в 1891 р. до одного з петербурзьких опікунів галицького московфільства І. Корнілова, о. Наумович представляє тодішнє становище московфільського духовенства, звернене проти митрополита Сильвестра Сембратовича й його політики (митрополит був прихильником тодішньої польсько-української угоди), як доказ компромітації уніятеького митрополита й пише:

„Но это не безъ Божьей воли. Это нужно было, чтобы въ день онъ, когда козакъ напоить свою лошадь по ту сторону Збруча, православіе сдѣлалось въ одинъ день по телеграфу... Вѣдь я знаю мой народъ. Мы воссоединимся миллионами, а Москва не доставитъ намъ столько колоколовъ, чтобы ими снабдить 2.000 церквей; колокола есть и у насъ.

„Кажется, живемъ въ серіозномъ времени. Австрія, накануне новаго эксперимента съ новымъ еще неизвѣстнымъ образомъ правления, коварно закрыла парламентъ, коварно росписала въ такъ короткое время выборы. Она изолированная, а врядь ли Росія 1891 года спасетъ ее отъ народовъ такъ, какъ Росія 1848 года.

„Serius ocіus sors exitura... .

„Пускай не повезетъ намъ при выборахъ, — противъ штыковъ беззащитному трудно бороться, — но и это не спасетъ ее, но еще болѣе раздражитъ народъ.

„Жертвы Росіи для Галиціи не потеряны; но правду скажу, безъ жертвъ со стороны Росіи борьба ея была бы даже немислима.

„Росія посѣяла и соберетъ сторичные плоды“*.

Безпосередньо перед війною мали ми в Австро-Угорщині серію трьох процесів за державну зраду проти московфілів: у Мармароськім Сиготі в Угорщині в 1913 р., де були з приводу православної агітації обвинувачені й за менші політичні провини засуджені самі селяне, у Львові в 1914 р., де обвинувачених інтелігентів (двох світських і двох православних священників, які прийняли православ'я в Росії й там були висвячені) зовсім увільнено, та в Чернівцях, де до процесу не дійшло, бо обвинувачені рівночасно з увільненням у львівськй процесі втікли з слідчої в'язниці до Росії.

Сим разом правдива дійсність не дала на себе довго ждати: обвинувачені (Бендасюк, Колдра) й оборонці (др. Дудікевич, др. Глушкевич) з львівського процесу, виїхавши перед самою війною до Росії, як також черновецькі обвинувачені (брати Геровські) вернули в австрійську Україну з російською армією, щоб допомогати їй вести діло „визволення та з'єдинення“ її з Росією.

Коротко кажучи, московфільська партія мала сповняти в австрійській Україні, — заки настане „слухний час“ прилучення її до Росії, — таку саму задачу, яку супроти російської України сповняла політика російського правитель-

ства з підмогою деяких кругів російського громадянства: насаджувати думку, що український нарід — часть російського народу та здійснювати ту думку спинюванням українського національного розвитку. Очевидно, в Австрії сея політика Росії супротив України не могла числити на такі успіхи, як у себе дома, бо тут могла вона тільки агітувати в свою користь, а не мала державної влади давити, забороняти й переслідувати український національний розвиток; тут радше ходило їй про те, щоб хоч в якійсь часті українського народу насадити та вдержати думку про національну єдність і потреби державної злуки з Росією, доки не прийде час воєнного походу на австрійську Україну.

Треба сказати, що австрійська політика в українській справі зробила сій політиці Росії щодо України велику прислугу. Віддавши політичне панування над українським народом у Галичині в польські руки, Австрія дала московфільській пропаганді знамените оружжя в руки. Доки український рух в Австрії був політично слабкий, московфільська партія агітувала тим, що тільки Росія може визволити „галицько-російський нарід“ з польського гнету. Коли-ж український рух став політично настільки сильний, що Поляки почали бояти ся за своє політичне панування в Галичині, вони самі для ослаблення його почали підпірати московфільську партію, спершу з місцевих причин, бо вона не загрожувала їм політичному пануванню, а потім у звязку з новим напрямом польської політичної думки, який на всеславянськй конгресі в Празі 1903 р. проголосив ідею польсько-російського помирення.

Правда, не вважаючи на все те, український національний рух в Австрії все-таки став силою, яка опанувала все життє українського народу й витиснула московфільство поза межі національного життя народу. Одначе справа була би представляла ся зовсім инакше, якби Австрія була пішла в українській справі тим шляхом, на який почала була рішати ся в 1848-их роках, якби австрійська Україна була осягнула політичну автономію в межах австрійської держави. Українське життє було-б наслідком сього так розвинуло ся, що московфільство не мало-б тут ніяких основ; натомісць уся російська Україна була-б дивила ся на автономну австрійську Україну як на обіцяну землю вільного українського національного життя.

Одначе Австрія не мала зрозуміння для сього міждержавного значіння української справи, хоч на се вказували їй уже в першій австрійській парламенті в 1849 р. навіть сторонні люде, напр. чеські політики Паляцкий і Рігер; оцінюючи відносини на території колишньої польської державности, думала вона, що єдиним забезпеченням себе проти Росії може бути утворення на набутій при поділі Польщі території огнища вільного польського життя, — вільного в польськй розумінню, з правом піддавати польським інтересам інтереси українського народу. Не політика австрійського правительства охороняла інтереси українського народу в Австрії, тільки австрійська конституція; натомісць австрійське правительство інтересувало ся українською справою тільки як галицькою справою аж до останнього часу, не звертаючи уваги на російську Україну й на міждержавне значіння української справи.

Аж політика Росії почала відкривати Австрії очі в українській справі.

* Лист поданий у цілости в цитованих „Матеріалахъ“ Свенціцького й наведений у цитованій публікації Кривецького.

В міру того, як австрійська Україна ставала тереном будівництва українського життя з'єдиненими силами України, Росія почала щораз інтензивнійше приготувати собі ґрунт для її завойовання. Зазначило ся се з одного боку щораз інтензивнійшим підпіранням москвофільської партії серед українського народу в Австро-Угорщині, з другого заявами тих кругів російського громадянства, які в українській справі займали те саме становище, що російське правительство, — що Росія доти не здавить українського руху в своїй державі, доки поза її границями він матиме місце свободного розвитку. В останніх роках уся російська преса противукраїнського напрямку просто закликала Росію до війни з Австро-Угорщиною за відірвання австрійської України та прилучення її до Росії.

І чим яснійше ставало, що надтягає світова воєнна буря, тим яснійше ставало також, що війна між Австро-Угорщиною й Росією буде з боку Росії війною за здобуття й поневолення австрійської України.

VII. Війна за австрійську Україну.

Як тільки розпочала ся війна, зараз показало ся, яку задачу мала москвофільська партія в австрійській Україні.

Що найвизначнійші провідники сеї партії ще перед вибухом війни винесли ся до Росії й заклали в Києві „Карпато-Русській Освободительний Комітет“, який поставив собі за задачу співділати з російською армією в справі відірвання австрійської України від Австрії та прилучення її до Росії і з російською державною властю в справі винищення українства й насаджування російськості в зайнятій уже армією країні. В склад комітету ввійшли: др. Юліян Яворський, який уже декілька літ передтим виемігрував до Росії та проживав у Києві, працюючи в кругах київських російських націоналістів і в їх органі „Кієвлянин-ї“, Семен Лабенський, редактор москвофільської газети „Прикарпатская Русь“ у Львові й москвофільські адвокати з Галичини др. Глушкевич, др. Сьокало і др. Сохоцький. Що сеї комітет уважав свою діяльність тільки продовженням діяльності москвофільської партії серед українського народу в Австрії, видно найліпше з його заяви, що він після зайняття Галичини російською армією переносить ся до Львова й передає свої повновласти управі москвофільської партії, т. зв. „Руському народному Совѣту“.

Комітет видав (під датою 29 липня с. ст. 1914) відозву до „російського народу“ Галичини, в якій обіцяє йому визволення зпід Австрії та з'єднання з Росією;

Далі постарав ся комітет про видання інформаційної брошури про Галичину для російських офіцерів*, в якій діяльність москвофільської партії представляє ся як підготовлення ґрунту для приходу Росії; між ин. на карті Галичини, доданій до брошури, означені місцевости, де живуть члени „Руського Народного Совѣта“ й подані їх імена.

*) Современная Галичина. Этнографическое и культурно-политическое состояние ее, в связи с национально-общественными настроениями. Записка, составл. при Военно-Цензурном отдѣл. Управл. Генераль-Квартирм. Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западнаго фронта. Походная Типографія Штаба Главнокомандующаго Арміями Юго-Западнаго фронта. 1914. — 3 допискою: „Довѣрительно. Для широк. ознакомл. г. г. офицероѡв Дѣйствующей арміи.“

Через київського генерал-губернатора Трепова вислав комітет до царя телеграму, в якій названі по імені члени комітету „отъ имени собравшихся въ матери городовъ русскихъ, древне-престольномъ Кіевѣ, жителей и народныхъ дѣятелей Карпатской Руси повергають къ стопамъ Его Императорскаго Величества чувства безпредѣльной вѣрно-подданической преданности и, моля Всевышняго о дарованіи славной побѣды руському освободительному оружію, всеподданѣйше просятъ Его Императорское Величество всемилостивѣйше принять изстрадавшуюся въ многолѣтней лютой чужоплеменной неволи Карпатскую Русь въ родное лоно Великой Русской Семьи и завершить святое историческое посланничество собиранія Земли Русской.“

На сю телеграму царь через того самого київського генерал-губернатора відповів:

„Передайте мою благодарность Карпато-руському освободительному комитету за выраженные имъ чувства. Всею душою раздѣляю его сокровенную надежду, если на то будетъ Господня воля, увидѣть нашихъ зарубѣжныхъ русскихъ братьевъ свободно слившихся съ Великою Русью.“

В тім самім часі инша група провідників москвофільської партії працювала в Петербурзі. Тут був також др. Дудикевич, якого царь прийняв на окремії авдієнції.*

Коли до сього додамо відомий маніфест вел. кн. Миколи Миколаєвича до „російського народу“ Галичини,** то не зостане найменшого сумніву, в яким відношенні стояла Росія до москвофільської партії серед українського народу в Австрії. Не покидаючи думки завершити „збирання російських земель“ прилученням австрійської України, Росія пляново виховувала серед українського народу в Австрії партію, яка мала тут промоувати шлях російській армії й російській політиці супротив українського народу.

А що в плянах завойовання австрійської України велике значінне мала противукраїнська політика Росії, се ясно видно з заяви російського міністра заграничних справ Сазонова в Державній Думі в лютім 1815 р. Вчисляючи причини, які примусили Росію до війни проти Німеччини, Сазонов згадав також про Галичину, де, мовляв, німецькі гроші сотворили ворожий Росії український рух.

Що погляд Сазонова на генезу українського руху не вірний й являєть ся тільки аргументом, утвореним на дипломатичний ужиток даної хвилі, про се не потребуємо з ним спорити. Але що розвиток українського руху в Галичині й його значінне для національного життя всеї України був одною з причин, які заставили Росію вести війну за австрійську Україну, се й без заяви Сазонова, яка се потверджує, було певне.

Потвердила се також ціла російська політика в українській справі в часі російської окупації австрійської України. Та політика не зоставляла сумнівів, що найважнішою справою для російської державної влади в австрійській Україні було винищення всього українського життя та зрощення українського народу. На цілім просторі українських земель під російським пануванням почала ся одноцільна противукраїнська політика: в російській Україні

*) Вище подані факти взяті з публікації: Галичина підчас російської окупації. Серпень 1914 — червень 1915. Написав Іван Петрович.

**) Див. „Визвольні маніфести російського уряду в теперішній війні“. Написав М. Михайленко. 1915.

розпорядками адміністрації відібрано українському народові й ті дрібні здобутки, які була йому принесла революція, заводячи в дійсности такий стан, який був за панування указу 1876 р.: на зайнятій території австрійської України переводжено зарядження, які мали за ціль зрівнати її в виїзду згідно права з російською Україною.

Як політика російського правительства вважала російську Україну не тільки під державним, але й під національним оглядом частю „єдиної, неподільної Росії“, так царь

Микола II, у часі свого побуту у Львові, проголосив публично завершення „збирання російських земель“ зайняттям австрійської України, яку він, царь, проголошує частю „єдиної, неподільної Росії“ в державнім і національнім розумінню.

Царські слова потвердили, що Росія вважає теперішню війну війною за австрійську Україну — в тій цілі, щоб історичну боротьбу між Україною й Росією рішити невідклячно в користь Росії.

Др. М. Лозинський.

Правительство й партії в Росії.

Хвостов у розмові з російськими журналістами заявив їм: „Тепер не відповідний час для якоїсь політики, жадної політики тепер не сміє бути. Я сам жадної політики не проваджу, свідомо від неї відмовляюся й не можу дозволити іншим провадити її... політику на час війни треба викреслити з нашого життя“. Подібну заяву зробив Хвостов і в бюджетовій комісії Державної Думи в часі дебат 16 грудня минулого року. Але послі, починаючи з соціального демократа Чхеїдзе й кінчаючи правим націоналістом Савенком, відповіли міністри, що політика неминуча та що сам міністер Хвостов доказує се, провадячи політику, хоч і досить однобічну. Послі зовсім справедливо нагадали Хвостову його виступ на петербурзькій зїзді правих партій і на сей закид реакційний міністер внутрішніх справ міг відповісти тільки смішним викрутом, що привіт для зїзду правих він послав тільки тому, бо його запрошено на сей зїзд.

Російське правительство не може заперечити того факту, що заборона займатися політикою відноситься тільки до поступових партій. Російські ліберали се дуже добре знають і, коли не виступають з гострими протестами проти правительства, то тільки тому, що провадять політику струсів, які ховають голову в пісок перед близькою небезпекою. Виступити рішуче проти правительства ліберали не осмілюються, бо дуже добре знають, що народні маси не спочувають їх шовіністичній політиці. Правительство завдає удар за ударом лібералам і організаціям, на які вони опираються, — союзам міст і земств. Проти сих організацій праві часописи провадять відкриту агітацію, піддержувану очевидно правительством. В останнім часі проти союзів міст і земств виступили праві не тільки на своїх зїздах, а й у бюджетовій комісії Державної Думи в особі Замисловського, Левашова й інших. Проти сих союзів піднесено закиди дефравдацій усякого роду й наслідком сих обвинувачень почала ся ревізія діяльності союзів. Правительство старається обмежити по можливості діяльність союзів, забираючи від них одну функцію за другою й передаючи їх бюрократичним інституціям. Так напр. недавно ще справу реєстрації й опіки втікачів відібрано від союзів і передано Татянинському комітетові.

Під впливом урядових переслідувань розпадається все більше й центр ліберального руху Росії, поступовий думський бльоку. Радикальна київська часопись „Кіевская Мысль“ ставить навіть уже знак питання над самим існуванням бльоку, пишучи: „Питання про силу та його близку будучину лишається відкритим, про офіційні виступи бльоку, які свідчили-б про його існування, давно вже нічого не чути, але немає відомостей і про розпад бльоку“.

В усякім разі з поступового бльоку виступають не тільки поодинокі особи, головним чином члени центра Державної Ради, а й цілі парламентарні фракції. А на місці бльоку організується інша більшість Державної Думи. „Р'ѣчь“ повідомляє, що фракція поступових націоналістів принципіально рішила об'єднати ся в одну фракцію з групою центра. Остаточна постанова в сій справі наступить, коли до Петербурга приїдуть усі члени обох груп. Головою сєї нової фракції має бути відомий російський націоналіст граф В. Бобринський. Ся група буде одною з найбільш численних, тим більше, що до неї приєднаються й деякі націоналісти групи Балашова. Правительство, якому фізіономія відроченої в вересні Думи дуже не сподобала ся, енергічно старається змінити її по можливості. Й його змагання не лишаються безуспішними, хоч потрібну йому велику більшість правительство ледви матиме в наступній Думі.

Що відносини в наступній Думі не будуть дуже мирними, свідчать про се наради провідників парламентарних груп, що відбули ся недавно в Петербурзі. На сих нарадах виступив один з провідників правих — Левашов і, провокуючи лібералів, заявив, що Думу відрочено в вересні зовсім вчасно, саме тоді, коли вона почала готувати похід проти правительства. Праві заявляють, що не мають нічого спільного з завданнями, які поставила собі більшість Думи. Навідворот праві гадають, що сї завдання й ціля праця Думи під проводом поступового бльоку була на користь Німцям... З дуже різкою відповіддю правим виступив голова лібералів Мілюков, кажучи: „Я дивую ся, що з заявою проти змагань повернути діяльність Думи в діяльність, корисну для Німців, виступив перший промовець зїзду правих у Петербурзі „Herr Ritter von Levaschow“. Слова Мілюкова викликали таке обурення правих, що в залі почав ся гучний скандал, у часі якого було чути, як товариш Левашова кричав: „Се нечувана нахабність“. Протестуючи проти лібералів, Замисловський і Левашов покинули залю нарад. У всякім разі для російських партій, як для лібералів, так і для правих у вищій мірі характеристичним являється та обставина, що вони обвинувачують себе взаємно в германофільстві по російській поговорці „Диму без огню не буває“. Те, що російські партії називають „германофільством“, є нічим іншим, як утомою й укритим змаганням до миру. Змагання до миру в правих, загрожених можливим вибухом російської революції в разі повної поразки Росії, сильніше, ніж у лібералів, але й у сих останніх місце шовіністичного запалу все більше заступає апатія. Про неї посвідчив і ліберал А. Александров у бюджетовій комісії, оцінюючи внутрішнє положення в Росії: „В країні ніби-то панує спокій“, казав він, „але він нагадує мертвий спокій кладовища“.

Промовець говорив далі про заборону зїздів, переслідування преси та громадських організацій. Се все причинило ся на його гадку до того, що гарні змагання, які одушевляли російське громадянство перед роком, зникли й їх заступила

апатія“. . . Сю апатію старанно піддержує правительство при допомозі правих організацій, щоб у відповідну хвилю почати мирні переговори без перешкоди з боку недобитків шовіністичних ліберальних партій. *М. Трощинський.*

Із зайнятих українських земель.

Звістки про українські землі, зайняті австрійсько-німецькими військами, все ще доволі скупі. Зносина між Галичиною й Холмщиною та Волиню пойдно в завязках, а нашої інтелігенції на тих землях дуже небагато, тай та за своїми військовими обов'язками має мало змоги приглядати ся уважнійше місцевому життю.

Економічні обставини Холмщини й Волині наладжують ся місяцями зовсім корисно. Військові власті всіма силами старали ся покінчити там збір збіжа, бараболі й інших земельних плодів і поробили запаси, які повинні не тільки виживити людність до нового жнивва, але ще й заспокоїти найконечнійші потреби втікачів, які все ще вертають домів із лісових сховків або з дальших околиць, куди дійшли австрійсько-німецькі війська. Все-ж-таки бараболі не вдало ся всюди зібрати: великі простори лишили ся невикопані, тим більше, що скоро впали сніги й настали сильні морози. До робіт призначено вояків і вони напр. викопали в надбужанських околицях цілі лани бараболі на просторі 30 квадратних кілометрів і зайняли ся молоченням збіжа. Засївів не всюди можна було зробити, але донекуди позасївано й по кількисот морів.

В Люблинщині зачало ся вже й більш нормальне життя. Понаправлювано дороги й залізницї, почти й телеграфи віддано до публичного вжитку й тим чином положено основи до навізання ближших торговельних зносин. Купецький рух, що був довгий час припинений, підніс ся на ново й людність пошукує за деякими артикулами, яких уже не стало. Польські фірми зачали вже експортовувати діяльність, яка має добрі вигляди, бо грошей загалом не недостає. До того причинили ся значно власті, виплачуючи давні належності за зайняті предмети. В самім Любартові виплачено по грудень більше ніж 25.000 корон. Приймають ся при тім гроші австрійські, німецькі й російські відповідно до устанавленого курсу, який зближуєть ся до правдивої вартости гроша.

Австрійські власті старають ся загалом забезпечити прибуту та зубожілу людність перед визиском деяких гуртів і пильно вважають на те, щоб найконечнійших продуктів не вивожено. Се річ конечна, бо деяких товарів не можна вже дістати: сіль, нафта й цукор належать і так до рідкостей.

Шкільництво поки-що зовсім у польських руках. Поляки кинули ся всіма силами до організації народніх шкіл і захоронок для дітей і радо пригортають до себе не тільки латинників-унїятів, яких вони вважають Поляками, але й православних. Так напр. заложено в Устїлузі двоклясову польську школу, до якої ходить кількинадцятеро православ-

них дітей, не вчисляючи в те Українців латинського віросповідання.

Центральне Шкільне бюро в Пйотркові відізнало ся до загалу гарячим закликком у справі „відібрання Холмщини“, накликаючи до помочи вчительські сили, яких поки-що немає подостатком, щоб обсадити всі школи. Крім того не дармують і польські леїони. Етаповий комендант Юстин Сокульський закладає польську школу в Устїлузі, для якої спроваджують ся підручники з Кракова. Така сама школа має повстати також у другім волинським містечку, Дубенці. Вкінці працюють й австрійські інспектори й обїзджають призначені собі повіті, організуючи польські народні школи. В Любартівським повіті урядує напр. інспектор Бобер.

Польські заходи переважно не лишають ся без успіхів. Усюди повстають школи на місці давніх московських: у замойським повіті є їх уже 27, з того деякі двоклясові. Одначе донекуди людність відносить ся до польської школи відпорно та робить трудности приватним й урядовим заходам. „Dziennik Narodowy“ з 14 грудня (ч. 212) доносить, що Любартівщина опираєть ся заведенню шкіл і противить ся сильно шкільним оплатам на вдержанне шкіл „не доцінюючи добродїйства присутности польських шкіл“. „Мало освічений мужик на перший плян висуває завжди справу свого матеріяльного істновання й боїть ся мішати ся до народньої праці. Напрями, що нуртують між польською суспільністю, йому зовсім незнайомі“.

Загалом зробила польська агітація великі поступи, не стрічаючи ніде опору. Холм мав зовсім спольщити ся. „Поляки по відході Москалів показали ся, — пише „Gazeta polska“ — господарями міста. Маїстрат урядує по польськи, оголошення й оповістки видають ся переважно по польськи, в школах йде наука по польськи, написи польські, цивільна людність говорить на вулицях по польськи, а по всіх військових урядах дають ся пояснення в польській мові“.

Поляки признають Холмщину за суто-польський край (!). Підпоручник леїонів, Ф. Гвіждж на святї в память падолистого повстання заявляє між иншим урочисто, що Холмщина „все була польська, є польською й буде польською по віки вічні“ („Dziennik Narodowy“ з 10 грудня 1915, ч. 209), а з тим згоджуєть ся соціалістичний „Naprzód“, кажучи, що Холм показав уже своє правдиве лице „відвічно й на завсїди польське!“

З. К.

Виривки з листу д. М. Ш. про зайняті повіті російської України.

. . . Рівночасно хочу дещо написати шановній редакції з Волині про наших селян й їх відносини. Полоса між Стояновом, Уговом, Доросином, Пореском Меншим і Більшим, Падалівкою, Сокулем, Хойновом, Озерами — се дрібні бідні господарства, що повстали з парцеляцій, переведених польськими переважно й російськими дрібними шляхотками. Сливє до сьогодні всі ті господарі не є властителями, тільки парцелянти або банки, а господарі платять чиншове. Поля не дуже врожайні, але кращі, ніж у польських губерніях, бо немає таких пісків. Лісів багато, так само озер, долин. Розвинена сильно годівля худоби та пчільництво. Податки, разом усі зраховані, не менші від галицьких, — з тою ріж-

ницею, що в Галичині є школи, шпиталі, дороги, почти й залізницї, а тут зього немає. Анальфабетизм у кождім селі 80%. Сам народ не злий, тільки в темряві, — добродушний й індивідуально перевиспає, не вважаючи на темноту, звичайного галицького сватка, — спритний, понятливий, релігійний. Коли розмовляв я на ту тему з багатьома людьми та з ріжних сторін, переконав ся, що не загасло в них самопочутте, що були колись греко-католицькими унїятами, що звать ся „Малорусицями“, що була колись слава, велика, самостійна Україна, що мали своїх князів, королів, гетьманів, — про се знають на підставі оповідань батьків і дідів. Одначе ті історичні спомини неясні, помішані, бо, як

казали мені, не мають ані книжок, ані нікого, хто їм се пояснив би докладно, а в школах про се не вчать. Коли одначе здібав я села мішані з латинниками та православними, то стрічав тут страшну ворожнечу, ненависть. Українців називають ті другі Москалями, показують на них, що вони нам вороги, — а коли прийде до сварки, то Малорусини латинникам кажуть відкрито: „Та й ти, братіку, був таким самим Москалем, як і я, тільки перейшов на латинське. Таж, бачиш, не вмівш навіть говорити по польськи, а балакаєш по нашому“. „Нас, пане, переводили на дві сторони, два пекла ми пережили, одні нам обіцяли золоті грамоти в хаті на стіні вивісити (себто православним), а другі „рожаньце“ й що будемо мати своє королівство (себто Поляки).“

По всіх селах, де тільки був двір, то переважно польські шляхотки, — а на іншим становищі російський чиновник, — тому або польський або російський шляхотка мав вплив на нашого мужика та з нього зробили дивогляда: ані Москаль, ані Поляк, ані то Українець, одначе в засаді зостав ся добродушний і тужливий за колишньою свободою Українець—Малорусин. Колиб тут перед війною хоч трохи було нашої праці — то зовсім інший настроій були-б ми тут найшли. Се приклад на Поляках. Яка різниця між околицею Пйотркова, Келец, Любліна, Радома, Красніка й Замостя і т. д. Вкінці наших Малорусинів-Українців ідентифікують тут з Москалями, хоч я, будучи при різних урядових справах, чув, як селяне як свідки зізнавали по українськи й називали себе Українцями—Малорусинами, а не Москалями, хорони Боже. Матірня мова чиста, українська, — тільки денеде влітають уже накинені російські слова.

Домові уладження се все нагадує українські звичайні, — які наші люде звикли бачити тільки в українським театрі. Образи прикрашені квітами, вишивками, ручниками, мисниками. Стрій, як у жінок, так і муштин, — що бє в

очі, — се вишиванки та сїраки, сиві шапки, — а тепер уже накинені декуди російські кашкети. Коли живеть ся серед тих людей, то забуваєть ся зовсім, що находиш ся на чужині, а наче між своїми, тільки недостає тов. „Прогреси“ й інших.

Настрій до нас не злий, тільки Москалі, відступаючи, страшили людей немилосердно, що союзні армії будуть їх мордувати, обтинати руки, ноги, носи, жінкам груди, й намовляли їх, аби палили свої господарства та з ними втікали; одначе були салдати, що по тихо радили їм зоставати ся, втікти хвилево в ліс, а коли союзні армії надійдуть, то з довірем до них відносити ся.

В однім селі оповідали люде навіть, що московські салдати обходили ся з ними жорстоко, рабували, підпалювали пасіки й забирали худобу не платячи, ані квітуючи, а „ваші салдати й пани офіцери все платять тай обходять ся з нами дуже чемно, — а на війні не обійдеть ся також без прикраси, бо-ж се війна“. Що український народ у тих сторонах ворожо настроений до Москалів й їм не сприяє, то доказ, що маса Малорусинів утікло з московських рядів, зостали ся дома, по лісах й союзні армії їх не силою забрали, але вони, ті втікачі, зостали ся добровільно, як се показало ся при їх зголошеннях і заявах, коли їх списувано й відставлено в глибину краю. Не було також прикладів — я ані одного не знаю — зради зі сторони тих людей. Противно, ручити хотіли своїм життям і майном, аби зостати ся дома. З нашої сторони як найбільше треба пояснень для союзних геройських армій, що се не Москалі, а наші давні предки славної й мугутньої України, синів, що проляли кров за свободу на Сході проти кровопійчого царату та російського режиму. Дальше, щоб так само, як і Поляки, пояснювати, організувати й будити народ до праці та против його відвічного ворога (Москви).

Отсе мої вражіння та спостереження на здобутих союзниками українських територіях. М. III.

3 устної словесности зайнятих українських земель.

IX.

*Тече річка невеличка
З вишневого саду;
Кличе козак дівчиноньку
Собі на пораду.*

*Вийди, вийди, дівчиноньку,
З рубляней хати,
Порадь мені, дівчиноньку,
Як рідная мати.*

*Порадь мені, миленькая,
Що-ж маю діяти;
Ой, чи мені женити ся,
Чи на тебе ждати.*

*А я тебе, козаченьку,
Раджу і не раджу,
Я з тобою в вечер стою,
На другого гляджу.*

*Кінців грєблї шумлять верби,
Що я насадила,*

*Нема мого миленького,
Що я то любила.*

*Нема його і не буде,
Поїхав в Одесу,
Сказав: рости, дівчиноньку,
На другу весну.*

*Росла, росла дівчинонька,
Тай на порі стала;
Ждала, ждала козаченька
Та плакати стала.*

*Ой, не плачте, карі очі,
Така ваша доля;
Помолила козаченька,
При місяці стоя.*

*Зеленькі ойрочки,
Жовтенькі цвіточки;
Як не бачу миленького,
Плачуть карі очі.*

Стрільцька орхестра.

Військо йде, військо йде,
Хоруговки мають,
Попереду музиченьки грають.
(Народня пісня).

Між У. С. Стрільцями зараз по їх зорганізованню згуртувалися співучі дружини й вони звертали на себе увагу навіть між чужими. Однак се не вдоволило їх. Під громом гармат і свистом куль чули потребу ще й звуків могутньої орхестри.

Думка заснувати орхестру при У. С. С. виринула в замковій Полянці на угорській Україні, де передше був Кіш У. С. С. Були наради, робилося пляни, та на тім і кінчилося. Недостача матеріяльних засобів розбивала все. Нераз потішали себе охочі словами: „Коли перенесемося до Галичини, то й будемо мати сотки інструментів“. І дійсно, як тільки Кіш перенесено до Камінки коло Скольного, зараз почалася реалізація їхніх думок. Зараз і декілька стрільців поїхало до Стрия та Самбора й визичили там у музичних товариствах усі потрібні інструменти. Так отже, коли Кіш незабаром перенісся до Боднарова (повіт Станіславів), зорганізовано цілий гурток охочих, котрі ще перед війною були учасниками різних орхестр, і розпочалася наука. Музикантів було 25. Куратором став підхорунжий У. С. С. Микола Венгжин, за стараннями котрого повстала стрільцька орхестра, а диригентуру обняв дес. Михайло Гавронський. Все йшло відтепер належним ходом.

По тижневій науці виступила орхестра перед стрілецькою командою, яка була все та всюди орхестрі дуже прихильна й на перший раз заграла орхестра „Сокільський марш“. По тім тижневім успіху вивчилися грати „Ще не вмерла Україна“, „Salvator marsch“, „Молитву“, „Похоронний марш“, „Вязанка народніх пісень“ і ин. Дня 23 вересня 1915 р. брала орхестра участь на посвяченню могили вбитих стрільців у с. Викторіві коло Галича.

З поступом наших військ уперід треба було й Боднарів покидати. Дорогою через села й місто Галич, куди ми переходили, грала орхестра. Нарід з великим захопленням й одушевленням витав стрільців.

У селі Г., де донедавна був Кіш У. С. С., наука продовжувалася далі. Дня 29 вересня 1915 р. був на інспекції

Орхестра У. С. С. (Знімка М. Венгжина).

в стрільців полковник Вараді. На вправах приграла орхестра. Полковник висловив своє вдоволення й побажав їй як найкращих успіхів. Опісля декілька разів приграла орхестра на вправах третього полевого курія. В неділю 3 жовтня 1915 р. пополудні відвідав орхестру військовий лікарь—майор др. Ковшевич з Бережан, з двома офіцерами. В день іменин австрійського цісаря 4 жовтня 1915 р. грала орхестра в часі служби Божої та при дефіляді полевого курія в присутності полковника Гр. Коссака.

Дня 12 жовтня 1915 р. відійшов третій курінь у поле. З курінем пішла також стрільцька орхестра. Г.

Думка.

Чогож ти ще від світа ждеш,
За чим леттиш, куди ідеш?
Щоб ми не тут, щоби ми там, —
А де й пощо? — не знаєш сам.

Широкий світ, далекий шлях,
Пожовклий квіт, а на полях
Сухий бурян, пуста стерня . . .
І так що дня і так що дня.

Б. Лепкий.

Осіньне листе.

(З дневника).

Тиха, сумна осінь. Пожовкле, зівяле листе спадає з дерев і легко спускається на землю, немовби боялося сих останніх холодних обіймів смерті.

Куди підеш, зівяле листе, прогнане з рідного галуззя? Скажи, куди?

З дерева вітром обірване, на яким я розвинулося, лечу на його крилах з долини в гору, з густого ліса в широке, пуге поле, на самітну стежку, на камінну дорогу, лечу з краю в край, немов той чужинець, жене мене доля, що всім на світі кермує, жене мене, як твердий лавровий лист або пучок найкращої рожі.

І тихо, тихо листе паде, тулиться до землі, незабаром прикриє його сніг своїм чудовим білим серпанком і . . . незадовго прийде люта зима, люде будуть у теплих хатах при вогні тулитися до своїх любих, будуть гріти ся надією, що засвітить сонце, загреє й розтопить сніг і лід . . . А я?

Чого-ж маю надіяти ся? В моїм серці тепер уже холод, хоч ще зими немає, — а що-ж щойно буде, як повіє студений вітер? . . . Ах, боюся дуже зими, бо не надіюся сонця, воно мене вже не застане, білий сніг мене прикриє в твердій глибокій землі.

Настає зима. Перший сніг паде, а мені вже так давно зимно, — бо весна моя вже минула, а літа в мене навіть не було . . . Ой, те, що минуло, вже не вертає. От! що мені лишилося, — се зівяле листе, — а й воно тепер уже до чорної землі спадає, — спадає так тихо, так помалу, щоб мене зі сну не збудити, бо знає, що в сні болю не чую, — воно все знає. Пади, зівяле листе, пади, — мене вже не збудиш.

Зора Геседіш.

Від Редакції. Авторкою цього листка з дневника є одушевлена Україною Хорватка, що переложила на хорватську мову „Мість Гуцулки“ та „Дзвони“. Її тета Ада Недзвецька багато писала про нас у хорватській пресі.

Мир з Чорногорію.

При кінці минулого тижня австро-угорські війська зайняли гору Ловчин і столицю Чорногори Цетинію, а в понеділок 17 січня принесли телеграми вістку, що Чорногора зложила оруже та просить миру.

Чорногора — се гориста маленька країна, мешканці котрої займають ся головно скотарством, випасанням овець, а їх король Микола . . . бере гроші, відки й від кого тільки може. Край природно більше ніж незасібний, мешканці переважно пастухи, король — мудрагель, що зів куропатву.

Не диво, що „державна“ Чорногора разом з своїм королем, котрий донедавна був тільки князем і називав ся Микита, достарчали дуже багато матеріалу жартівливим газетам і злобним опереткам. Дивно за те, що така маленька бідолашня країна грала будь-що-будь інтересну ролю в європейській політиці! Країна, ціла оружна сила котрої рівняє ся заледви одному корпусови? Розуміть ся, що діяло ся так не тому, щоб Чорногора сама спромогла ся вибороти собі голос в європейським політичним концерті, але тому, що на чорногорських струнах грали інші великі держави.

Вже від початку сімдесятих років рука російських музикантів торкає чорногорські струни, щоби грати на них увертуру (вступну музику) до розбору Туреччини. Агенти російської дипломатії постійно підюджують Чорногорців до граничних спорів і бійок з Албанцями, щоб викликати за колот у турецькій провінції Албанії й на основі того голосити світові про „турецький нелад“ і виказувати „конечність розбору“ Туреччини . . . Забувають очевидно зовсім, який лад панує в Росії!

Треба додати, що ся робота російських агентів трапила на дуже податний ґрунт і йшла дуже легко. Чорногорські банди забирали силоміцю Албанцям стада овець, з сього вибухали граничні бійки; услужні газети приносили тривожні вісті про „граничні конфлікти“ межі Туреччиною й Чорногорію, а Європу прошибав дрозж воєнної небезпеки.

І від того часу Чорногора сливе не зникала з європейських газет, ба навіть давала тему до поважних конференцій у кабінетах європейських міністрів і до виміни дипломатичних нот межі великими державами.

Сим способом Росія вживала Чорногори довгі літа за своє оруже в дипломатичній боротьбі проти Туреччини та за зняряде до провокації війни з отоманською державою.

Сербське повстання проти Туреччини 1876 р. розпочала перша Чорногора; першу балканську війну проти Турків 1912 р. вивівила й зачала також перша Чорногора.

Але не тільки російська дипломатія грала на чорногорських струнах, також чорногорський король Микола грав дуже зручну гру межі великими й межі малими державами інтересованими на Балкані.

Зручність чорногорського короля полягала головно в тім, що з кожної ситуації вмів видобути для себе . . . грошеві зиски. Є публична тайна, що російський царь грубо оплачував короля Миколу за ті услуги, які Чорногора віддавала російській дипломатії в її балканських інтригах. Та се не перешкоджувало Миколі брати рівночасно постійні апанажі й від наддунайської монархії. Не злий інтерес зробив Микола на Болгарії в часі першої балканської війни, побираючи від неї дуже поважні суми на „виставленне, зоруженне й удержанне“ таких армій, яких ніколи й не думав виставляти . . .

Особливо вславив ся Микола в часі спору за місто Скутарі в часі ліквідації балканських воєн. Як звісно, Австро-Угорщина обстоювала, щоби Скутарі припало новоутвореній Албанії, — Чорногора бажала собі забрати се місто. В тім спорі між Австро-Угорщиною й Чорногорію Микола грозив одного дня війною, другого склонював ся до мирного поладження й що днини давав ся розписувати європейським дневникам про „ситуацію“. Слідом за тим обігали Європу раз тривожні, раз успокоючі вісті. Знана

річ, що на такі вісті найбільше вразлива біржа й Микола грав на європейських біржах то на „звипску“, то на „знижку“, впливаючи рівночасно при помочи своїх інформацій посередно на курс різних паперів. Обчислюють, що при тій нагоді славний чорногорський король виграв на біржах грубі мільйони . . .

Бачимо отже, що гра всякого роду має велике значіння в найновішій історії Чорногори.

По балканській війні чорногорські струни перейшли в інші руки: музикальні Італійці почали на них перебирати.

Наслідник італійського престолоа жонатий з гарною донькою чорногорського короля. Се зблизило не тільки обі династії, але й Італію до гори Ловчен, особливо, коли зять Миколи став дійсним королем Італії.

Ловчен називають Гібральтаром Адрії, бо він опановує найкращу пристань східного побережя Адрійського моря Катаро. Катаро наймогутніша воєнна пристань Австро-Угорщини, воно кінчить цілим роєм дрібних островів здовж східного берега Адрії на полудне аж до Катаро. В укріпленнях тих островів і в двох великих пристанях, Поля й Катаро, австрійська воєнна фльота має таку знамениту операційну підставу, що загрожує небезпечно італійську флоту й непоборно стоїть Італії на перешкоді запанувати над Адрійським морем.

Запанувати над сим морем — се золота мрія італійських імперіялістів, а тим самим і кість незгоди між Італією й Австро-Угорщиною. Ціль італійських воєнних замірів: дістати в свої руки Катаро. До опанування сеї пристани мала помогти Чорногора.

Сказано вже, що Ловчен володіє над Катаром. З гармат, уставлених на Ловчені, можна градом куль досягти Катаро.

Ось тому Італія наблизилася до Чорногори. За італійські гроші уфортифіковано наново Ловчен, на вершкуні гори уставлено італійські гармати. Цікаво, що діяло ся се ще тоді, коли Італія була в союзі з Австро-Угорщиною!

Навикши бути орудем у руках російської держави проти Туреччини, Чорногора радо згодила ся стати оружем почвирного порозуміння против Австро-Угорщини. Не тільки Ловчен мав помогти Італії опанувати Катаро, але через Чорногору мали йти ті війська почвирного порозуміння, разом з арміями короля Петра й Миколи, котрі мали завойовувати Боснію й Герцеговину, дальматинське побережжє та Трівет і відтяти Австро-Угорщину від моря.

Не так склало ся, як бажало ся — мусить тепер сказати собі царь Чорних гір і зложити оруже . . . тим більше, що другий його коронований зять Петро опинив ся без кусника сербської землі.

Центральні держави віднесли знамениті побіди над почвирним порозумінням; сербська держава зникла зовсім з карти, три королі мусіли втікати з своїх королівств, ані Франція, ані Італія не може кроком рушити вперед, від мая дотепер російські війська знають тільки відворот . . .

Чорногорський Микола бачить, що дограв ся до сумного кінця. Щоб не програти свого царського престолоа, — просить миру. В тім його розум і зручність, що неначе кіт все паде на прості ноги! . . .

З Балкану вийшла війна, з Балкану виринає несміливо мир . . .

З цілою воєнної добичі, що припаде Австро-Угорщині в Чорногорі, хоча не знаємо ще, яка велика вона буде, можна напевно сказати найбільше варта Ловчен. Гола, стрімка й камениста гора! А проте Австро-Угорщина давно бажє з цілого серця всадовити ся на вершкуні сеї скали. Вже давнійше може було-б удало ся монархії дістати сю гору, — якби Італія не берегла її таким зависним оком.

Як тільки вибухла війна, шеф австрійського генерального штабу Гецендорф звернув ся телеграфічно до Італії,

тоді союзника, з запитом, як вона задумує мілітарно співділати з австро-угорськими й німецькими військами? З Риму прийшла відповідь: Як що Австрія не забере Ловчену, Італія лишить ся неутраляно. По тій відповіді стало ясно, яку вагу Італія привязує до сеї стрімкої гори, стало ясно, чого Італія хоче й куди піде. Тому здобутте Ловчену є дуже великим успіхом Австро-Угорщини. Те, що Італія вдала ся в війну аж на Зелені Свята 1915 р., пояснює ся тільки тим, що не могла скорше як слід приготувити ся до війни за Адрійське море.

Опанування гори Ловчен і здача Чорногори — се, мілітарно беручи, величезний успіх Австро-Угорщини передусім супротив Італії, а потім супротив цілого почвірного порозуміння. Італія може тепер уже безпечно вважати за погребані свої імперіялістичні мрії: заволодіти східним побережжєм Адрії, запанувати над Адрійським морем. Звісно, що Італія ладилася до того зовсім поважно. Коли не повело ся їй проломити австрійського фронту ні в Альпах, ні над Сочею, почала гарячково висаджувати свої війська в Албанії, щоб разом з військами Есад паші, що став на чолі полудневих Албанців, і з чорногорськими юнаками виперти Австро-Угорщину з дальматинського побережя. Тимчасом Чорногора піддалася та складає все своє оружжя. Через Чорногору Австрія зіткнеть ся безпосередньо з північними Альбанцями, котрі тримають вірно з наддунайською монархією. Супротив того вже підносять ся голоси італійської преси за тим, щоб відкликати заздалегідь італійські війська з Албанії й не виставляти ся на такий сором, як Англія та Франція на Галіполі. Упадок Чорногори трапляє Італію дуже болючо.

Ціле почвірне порозумінне поносить також невимовно прикру поразку. Весь західний Балкан у руках центральних держав! Пригадаймо, що перед війною обчислювали англійські та французькі стратеги, що армії злучених балканських держав вистарчать, аби перемогти Австро-Угорщину. Сьогодні Сербія й Чорногора розторощені, Болгарія разом з центральними державами; невдатна російська офензива на бесарабській границі найменше надасть ся до того, щоб Румунію приєднати до почвірного порозуміння.

Вся надія почвірного порозуміння на Балкані звузила ся до одинокої Греції. Але грецький король і грецький генеральний штаб стоять твердо при неутраляности. Почвірне порозумінне хоче змусити Грецію до війни проти центральних держав. В тій цілі зайняло й укріпило Солунь, в тій цілі висадило свої війська на остров Корфу, в тій цілі опанувало дві грецькі пристани Пірей і Фалерон, в тій цілі грозить, що ввійде з військом в Атени!

Таким нахабним способом удираючи ся на грецьку землю й розгосподаровуючи ся на ній, почвірне порозумінне хоче викликати огірченне та повстанне грецького населення проти грецького короля.

З одного боку прибирає Грекам їх державні землі, з другого опануванням пристаней відтинає всякий довіз поживи. Рахує на те, що рабунком і голодом присилує Грецію до війни. І здасть ся, для Греції не зостанеть ся кінець кінців ніщо, як хопити за зброю, але, проти кого звернеть ся грецька зброя, — не хочемо пророкувати, тим більше, що Атени тепер відтяти від світа, отже недостає нам певних вістей, котрі заслуговували-б на віру. *В. Темницький.*

Вісти.

Президія „Союзу визволення України“ й редакції його видавництва складають щирю подяку за святочні бажання Українському Січовому Війську, Українцям-Воякам, Полоненим і всім иншим.

Привітне письмо „Союзу визволення України“ Першому Українському Сеймови в Америці.

До Першого Українського Сейму в Америці.

Президія „Союзу визволення України“, політичної репрезентації російських Українців за кордоном, пересилає американським Українцям, з нагоди скликання Першого Українського Сейму в Нью Йорку, найсердечніші поздоровлення й бажає успіхів у праці.

Зосібна пересилаємо щирій привіт російським Українцям, емігрантам в Америці, що разом з австрійськими Українцями стоять і працюють на національній основі.

„Союз“ щиро дякує американським Українцям за всі слова признання для його діяльності, які досі підносили ся на українських вічах в Америці та в заокеанській пресі.

Виставивши на своїм прапорі домаганне самостійної України, „Союз“ працює для досягнення сього домагання самостійно й незалежно під оглядом організаційним і тактичним, тільки в співробітництві з австрійськими Українцями, а в цілях координації діяльності належить до „Загальної Української Ради“, яка є політичною репрезентацією австрійських Українців.

Популяризуючи українську справу в Європі та шукаючи в дипломатичній дорозі піддержки в держав для наших національних змагань, „Союз“ не забуває при сям, що здійснення нашого національного ідеалу залежить вкінці від ступня національної свідомости й сили зорганізованої волі самого українського народу.

Рахуючи ся з тим, що колиб у результаті війни обставини й зложили ся корисно для розв'язання української справи по мисли наших бажань, то рішаючий голос тут матимуть ті, в чийм посіданню, здобутім оружною силою, знайдеть ся наша земля, — „Союз“ прийняв у свою плят-

форму конституційну монархію яко правно-державну форму самостійної України, бо тільки така державна організація можлива була-б до здійснення в даних обставинах.

З подивом підносимо ту жертвенність, яку все виказують американські Українці для підпомагання національного руху в старім краю, й тішимо ся Вашою працею для популяризації й оборони української справи на американським ґрунті.

Будучність від нас схована й не знати, що вона принесе українському народови. Та як не вільно нам у великім оптимізмі жити, щоб не прийшло ся гірко розчарувати ся, так гріхом було-б, якби народня справа не ставила ся тепер нами так, як сього вимагає наш національний ідеал.

Прикладаючи зі своєї сторони всіх сил для виконання наміченої роботи, „Союз“ потребує не тільки моральної, але й матеріальної помочи суспільности й має надію, що в першій ряді не відмовлять йому сеї помочи американські земляки.

Ще раз бажаємо американським братам успіху в праці на користь визволення згід чужого панування рідної землі. Працуйте й над тим, аби свобідна земля Вашингтона виказала активне зрозумінне для визвольних змагань нашого народу. Хай живе вільна самостійна Україна!

Відень, 19 жовтня 1915 р.

В. Дорошенко. А. Жук.

У відповідь на сей привіт одержав „Союз“ письмо від председателя Передсеймового Комітету д-ра Володимира Сіменовича, в яким дякує за привіт і за працю для визволення України.

Два привіти „Союзови визволення України“. Від У. С. С. одержав „Союз“ переписний листок такого змісту: Славному „Союзови визволення України“ засилають поздоровлення із спільної Вечері в підофіцерській менажі У. С. Стрільці. Осип Левицький, Старосольський, десятник Юрій Шкрумеляк, Палітв, вистун Євген Банах, Саламаха, дес. Орест Рибіцький, В. Кінаш, Кобилянський, І. Гуцуляк, Мойсей, Лісевич, Новдворський, Володимир Г., Монастирський, М. Біляк, др. З. Ткачук, Гнатко Загребний, дес. П. Михайлишин, В. Браташ,

П. Кузик, В. Огоновський, І. Якубовський, М. Саввич (Де-кілька міністеріяльних підписів).

Від однорічних добровольців австрійсько-українського полку 24 дістав „Союз“ таку полеву листівку: Сердешний привіт із імпровізованого „малачинового вечера“ однорічних добровольців 24 полку в Фрайденгау. Іван Герасимович, Микола Дутка, Омелян Цісик, Гуменюк, А. Палій, Скибинський, Мих. Обрізків, М. Кушнір, В. Олексюк, В. Грігоца, Василь Фенюк, Дамян Охримович, Кольцо Вишиванюк, Кирстюк, Н. Гарвасюк, Володимир Букшований, Дм. Соколюк, Гавришкевич, Кость Никорович, Петро Арсенич, Ів. Німчук, Ткачук, Євген Яворовський (Де-кілька підписів нечитких).

Українсько-англійський Комітет у Лондоні (Ukrainian-British Committee). З нагоди засновання німецького товариства „Україна“ для інформовання Німеччини про всеукраїнські справи, про що вже згадувалося на сторінках „Вістника“, вважаємо незайвим згадати декількома словами про подібні заходи й серед англійської суспільності, які зроблено вже декілька літ тому в Лондоні за старанням декількох англійських публіцистів.

Переконавши ся, як фальшиві відомости російських джерел для західної Європи про внутрішні відносини в Росії, а зокрема про взаємини між централістичною Росією й поневоленими її народами, органами яких були „Russian Review“ і тижневі російські додатки (Russian Supplement) до „Times“ і декількох інших видавництв, група англійських журналістів рішила ся з власної ініціативи оснувати самостійний англійський Комітет для студювання українського питання, як у Росії, так і в Австрії й поширювання вірних відомостей про се так мало на Заході відоме питання, підчеркуючи, що таких відомостей не перепустять окуляри російського централіста.

„Ukrainian-British Committee“, як назвав себе сей комітет, уконституував ся ще в місяці марті 1913 р., допускаючи в члени тільки британських горожан, які заявлять свою охоту пізнати докладно українське питання та присвятити дещо часу на освідчення інших. Уже в самих початках по заснованню числив Комітет кількадесять членів-Англійців, між ними й декількох визначніших англійських публіцистів, які своїми працями з царини міждержавної політики відомі на цілім континенті. Дуже близько сього Комітету стоїть також декілька членів англійської „Палати Громад“, рівнож один старенький член „Палати Лордів“, котрі особливо інтересують ся українським питанням з політичного боку, слідять за діяльністю Українців по обох боках кордону й силкують ся збагнути суть сього питання „яке видвигне нові можливости на форум Європи в найбільшій часі“, — кажучи словами одного з членів Комітету.

Цілі Комітету означено ось як при заснованню: 1) Вірно інформувати англійський світ про Україну, її минувшину, сучасність і її політичні домагання; 2) Розповсюднювати в Великій Британії й по цілім англійськім світі, словом і пером, правдиві відомости про українську історію, письменство, штуку, народню поезію і т. д., та представляти в правдивім світлі, серед яких обставин український народ мусить бороти ся за свою волю, щоб тим робом здобути для українського народу співчуття й поміч в англійськім світі; 3) Приходити з помічю тим Українцям, що мешкають серед Англійців і старають ся здобути для себе голос серед англійської суспільності, щоб їй представити свою українську справу, чи то словом, чи то друком.

З теперішньої діяльності Комітету пригадаємо, що перед війною доходили до нас відомости про відчити й лекції про українську справу по різних містах Великої Британії, та три брошури, видані Комітетом в англійській мові, присвячені нашій справі, а саме: „The Ukraine“, „Memorandum on the Ukrainian Question“ і „Historical Evolution of Ukrainian Problem“.

Секретарем Комітету є д. Джордж Рафалович, що підсю пору перебуває в Америці.

Вимовна часописна опаска. В наш архив попала така вимовна опаска демократичної польської часописи „Nowa Reforma“ в Кракові: Włodzimierz Wołyński Kr. Pol. (читай: Польське Королівство). Etappenpostamt 141, Rekonv.-Heim. Wny Stanisław Mazur, podof. rach.

Вистава українських робіт у Москві. Дня 19 падолиста м. р. відкрито в галерії Лемерсе виставу „сучасної декоративної штуки“, вишивки, килими й т. ин. Головну увагу звертають на себе українські вироби селянок із села Вербівки, київської губернії, та села Скопці, переяславського пов., полтавської губернії. З Вербівки виставлено вишивки, в яких народні мотиви пристосовано до сучасних вимог штуки, з Скопців надіслано гарну збірку килимів і вишивок з артистичної організації А. Семиградової й Е. Прибильської, що поширюють форми примітивного українського орнаменту.

П'ятдесятлітній ювілей полтавського господарського товариства. Минулого місяця пройшов тихо 50-літній ювілей одної з найважніших і найрухливіших організацій у Росії, полтавського „Сельсько-хазяйственного Общества“, що, засноване великими земельними власниками, здемократизувало ся з часом відповідно до вимог життя. Товариство розросло ся в поважну фахову організацію, владжувало курси для селян і досвідні стації, закладало дрібні хліборобські товариства, видавало часопись „Хуторянине“, що містила також статі українською мовою, й цілий ряд популярних книжечок і метеликів і загалом ширило між українською людністю господарське знання.

З нагоди ювілею відбуло ся в товаристві святочне за-сідання, на яким вислухано звідомлення з 50-літньої діяльності товариства. В дискусії піднесено між иншим питання злуки полтавських кооперативів, яких буде в губернії до тисячки, та дрібних господарських товариств, яких число переходить 300, та висловлено гадку, що ті товариства представляють дуже велику культурну силу й повинні злучити ся до спільної діяльності під проводом незалежного полтавського „Господарського Товариства“.

З Володимира Волинського пише до „Діла“ очевидець: Перед війною місто мало коло 16.000 мешканців, в тім Українців 6.700, Жидів 7.000, Поляків понад 1000. Перед приходом військ вибрала ся з міста третя частина мешканців. Найкраща часть міста спалена. Командантом міста став при кінці падолиста Гнат Мартинець, професор української гімназії в Рогатині. До ради приділено йому 3 Поляків, 3 Жидів і 1 Українця (Євгена Черановського). Положення місцевих Українців незавидне. Українська мова до недавна не мала права горожанства. Навіть люде, щиро прихильні Австрії, стрічають ся з недовірем. Школу відкриває місцевий польський ксьондз, — викладова мова очевидно польська, хоч мають учити й німецької мови. Дітей до школи зголо-сило ся до 1000, в тім коло 900 Жидів. Тайна успіхів школи в тім, що вже прислано шкільні підручники, що є якась чи не півурядова підмога, що замовлено вже з Галичини щось 12 учительських сил: усі сливе жінки, в тім 3—5 монахинь з учительською кваліфікацією. На сю школу призначений один гімназійний будинок. Українську школу можна-б зараз оснувати, бо дітей є кількасот. В околиці населення лишило ся в селах дальше головних доріг, між лісами. Люде пригноблені, наполохані, прибиті, притім темні. Шкіл мало й не функціонують; на цілий повіт тепер відкритих які 4 школи по містах — самі польські. Одна відрада для нас, — що нарід не почуває себе Москалями. Люде памятають добре, що всі були уніятами, показують давні уніятські церкви. Але сумне знов, що немає священників. На цілий володимирський повіт, великий як, пів Буковини, — ніодного! Люде родять ся й умирають нехрещені... На одних сходинах говорили мені вийти, що якби появил ся уніятський священник, нарід охотно перейде на греко-католицьку віру, щоб був тільки священник!

З зайнятої області одержала редакція „Діла“ від українського вояка такі інформації: В половині падолиста пере-

їздив я через Люблин. Місто не знищене (з виїмкою двірця). Людність також лишилася. Польська територія — се піски, багна, сосновий ліс і монотонна рівнина. Скрізь нужда та біда. З українським населенням зустрівся я щойно між Холмом і Литовським Берестем. Були се мужики, переважно латинського обряду; вони говорять по українськи, гарною, чистою мовою, ноша подібнісінька як у Галичині (темно-сірі сіраки), тільки переважно в постолах. Земля їх трохи ліпша ніж на польській території. В Берестю Литовським зустрів я українських селян і міщан з Пинщини: їх транспортували кудись Прусаки. В них є виразна свідомість національна українська й почуття відрубности від Москалів і Поляків. Вони вдоволені з австро-німецької окупації, що потвердили мені також тамошні Жиди. Білорусинів зустрів я перший раз коло Баранович на схід від міста Слонім. Були се мужики. Вони говорять по білоруськи й національної свідомости не мають. Про „Малоросів“ знають. З наших пісень знають тільки „Ой, не ходи, Грицю“. Своєї мови й пісні соромлять ся та на просьбу, щоб щось заспівали, співають російські пісні. Супроти них свідомість українського населення стоїть розмірно високо й його мова та пісні такі самі як у Галичині. Більша посілість скрізь у польських руках. Мужики малоземельні й бідні. З українськими інтелігентами я не зустрівся. Тамошні інтелігентні Жиди говорять дуже добре по українськи й орієнтують ся зовсім добре в справі відрубности української мови від російської. По білоруських селах страшна нужда, бо Москалі, втікаючи, забрали хліб і худобу. Жидів там дуже багато. Містечка чисто жидівські. Процент польського населення на Білій Русі дуже незначний: дідичі й їх служба. Місцеве білоруське населення думає, що по поваленню московського панування буде польське, до котрого воно відносить ся неприхильно головню з економічних оглядів (протівенство між двором і хатою). По білоруських хатах часто можна зустріти книжки московські, церковні й польські. Про існування білоруської преси та книжок навіть не знають. Свята обходили там навіть латинські, тільки по східнім обряді. Щойно тепер наступила зміна від часу окупації. Польські дідичі, з котрими я запізнав ся особисто, захоплені славянофільською політикою. Німців не розуміють. Один студент Поляк, з котрим я запізнав ся, оповідав мені, що український рух між університетською молодіжю незвичайно сильний. Якби там скоро завести українську пресу та школу, то українська національна свідомість розгоріла ся-б дуже скоро. Грунт на се знаменитий. Треба тільки скорої й заподатливої роботи. Оповідання скрізь тільки в німецькій і польській мовах.

Літературний фонд імени І. Полторацького. На загальних зборах першого товариства взаємного асекуровання життя, що відбули ся 26 грудня в Києві, постановлено додати 300 рублів до 500, які жертвувало кредитове товариство, в котрім покійний брав близшу участь, і з утвореного таким робом капіталу в квоті 800 рублів заснувати при „Українським Науковим Товаристві“ фонд імени Полторацького на видання книжок по статистиці й економії.

У справі українських вистав. Директор українського театру, Микола Садовський, звернув ся до київської городської ради з проською дозволити виставляти в театрі „Народнього Дому“ в часі великого посту й Великодня українські штуки замість московських, як се застережено в контракті. Городська управа згодила ся на просьбу директора Садовського.

Гарний обяв національної свідомости в полонених Українців. Черновецька „Буковина“ доносить: У вівторок, дня 4. с. м. переходив черновецьким ринком більший відділ російських полонених і вони співали... співали наш народній гимн „Ще не вмерла Україна“, Звуки здіймали ся десь до неба й мішали ся з гуком гармат... Кожному Українцеві котили ся слези, коли слухав сього співу. Радісно й тяжко було на душі...

Нова книжка про Україну. Нещодавно вийшла нова книжка про Україну проф. Оттона Кеслера п. з. „Die Ukraine. Beiträge zur Geschichte, Kultur und Volkswirtschaft“ (Україна. Причинки до історії, культури й народного господарства). Ось її зміст: Українське питання. Простір України. Історія України. Церква. Чужі народи на Україні. Німецькі оселі на Україні. Переслідування Німців на Україні. Політичне значіння самостійної України. Господарське значіння України. Область Чорного моря (торговля, промисл і народне господарство, вивіз і ввіз, статистика, мореплавання). До книжки додана карта України. Ціна 1.20 мар. Видавець Леман: München SW. 2, Paul Heyse-Straße 26.

Бібліографія.

Osteuropäische Zukunft, Мюнхен, ч. 1. Зміст: В до-рогу; Проф. унів. в Тюбінгені др. І. Галлер. Українське питання; др. Фальк Шупп. Пробудження Болгарії; Отто Кеслер. Господарське значіння України; др. К. А. Раше. Дунай вільний! др. Евген Левицький. Україна в міжнароднім розумінню; Альфред Клетцлер. До питання господарсько-політичного зближення межі Німеччиною й Австро-Угорщиною; Кароль Август Фішер. Німці в Україні; Український сільний промисл; Записки (З товариств, Збіглецька нужда в Україні, Протест Литовців і Українців, Литовський комітет помочи, З Волині, Податкова спроможність зайнятих областей Росії); Бібліографія. Редактор др. Фальк Шупп.

Обіймає 16 стор. формату „Вістника“. Виходить два рази на місяць в обемі 12—16 сторін. Передплата для заграниці піврічно 10 марок. Адресувата: J. F. Lehmanns Verlag, München SW. 2, Paul Heyse—Str. 26.

Виказ жертв

на Українських Січових Стрільцях:

О. Антін Твердохліб складку парохіян у церкві Гнійниць (65 К) і Краківців (41 К) = 106 К; о. Михайло Левицький 60 К; д. Юрій Сасик 50 К; д. Вінцентій Яворський, суддя, 50 К; д. Іван Скільський збірку 51.10 К (спис поодиноких жертводавців у найблизшій числі); д. Іван Федорчук — збірка в Льозанні 44 К; о. Ілля Собчак від себе й парохіян у Тустані 13 К; Н. Н. як наддаток за книжки 10 К; генерал-майор Генрик Труттер 6 К; шкільна складка в Стопчатові 4.30 К; д. Онуферко 4 К; д. Прокопович — Пришлівський 4 К; пані Ганна Олейовська 3 К; д. Василь Гуцуляк 2 К. Разом 407.40 К.

Виказ грошевих жертв

на полонених-земляків з російської України:

Д. Юрій Сасик 50 К; Михайло Березюк від себе (10 К), учителя в Головах д. Ломаського (6 К) та громади Ферескула — Яблонія на Буковині (10 К) = 26 К; громада Орів 22 К; д. Юліян Галькевич 20 К; д. Антін Костишин у Тарнові 20 К; громада Ветлин 13.60 К; о. Осип Мариневич — збірка громади Любеля 10 К; проф. Юліян Недзьведзький 10 К; о. Омелян Менцінський 7 К; о. Евстахій Качмарський 6 К; д. Гаврило Логаса 5 К; д. А. Микитяк 2 К; д. Волод. Романовський 2 К. Разом 193.60 К.

Виказ жертв для полонених-земляків книжками:

Крилош. Тит Войнаровський у Львові — 45 книжок і 5 брошур; др. Іван Куровець у Калусі — 2 річники часописей („Світ“ з 1907 р. й „Ілюстрована Україна“ з 1913 р.), 10 книжок (між ними два томи великої історії України проф. Грушевського), 58 брошур і 4 числа часописей; д. Ярослав

Марків, суддя в Рожнятові, — 1 річник часописи („Ілюстрована Україна“ з 1914 р.), 8 брошур і 18 чисел часописей; проф. Юлян Недзведзький у Вісбадені — 1 річник часописи (віденська „Свобода“ з 1915 р.), 7 бр.; проф. др. Іван Горбачевський, радник двору, 3 кн. (І. вид. „З вершин і низин“ Івана Франка, 2 томи укр. антології „Вік“); д. Т. Глинський, аптикарь у Вамі (Буковина) — два річники часописей („Літературно-Науковий Вістник з 1901 й 1908 рр.) й 10 кн.; др. Осип Маковей — 10 примірників своєї історичної повісти „Ярошенко“; д. Ісидор Копачук у Чернівцях — 1 кн. й 15 бр.); пані Володимира Жуковецька в Коломиї — 20 бр.; д. Богдан Заклинський, учитель у Жабю-Кривополю коло Косова 8 бр. і 10 переписаних листків (укр. нар. школа в Жабю); д. В. Лаврівський зі Стрия — 1 бр.; невідомий жертводавець з Болехова — 1 бр.; невідомий жертводавець з Вітвиці — 1 бр.

(Далі буде).

Складаючи щиру подяку дотеперішнім жертводавцям, просимо дальших жертв, які бодай почасті відповідали-б з дня на день зростаючим вимогам, котрих не можна заспокоїти в тій мірі, як сього домагаєть ся національна свідомість полонених земляків — російських Українців.

Купуйте отсі дешеві видання „Союза визволення України“:

- Тарас Шевченко. Кобзарь. Вибір поезій, випуск I. і II. Відень, 1915. Ціна кожного вип. брош. 1 кор., в оправі 1 кор. 40 сот.
  - Відомости про російську Україну (Січовим Стрільцям). Царгород, 1915. З друкарні „Союза визволення України“. Ціна 15 сот.
  - Сім Пісень. Гостинець для українських воєнків від „Союза визволення України“ (з нотами). Ціна 20 сот. (При масових замовленнях знижка 25%).
  - На переломі. Календарь „Союза визволення України“ на рік 1916. Відень, 1915. (Незабаром вийде з друку). Ціна 1 кор. 20 сот.
  - Др. Володимир Левицький. Як живеть ся українському народови в Австрії. Відень, 1915. Ціна 20 сот.
  - Др. Вол. Старосольський. Національний і соціальний момент в українській історії. Відень, 1915. Ціна 10 сот.
  - Др. Л. Цегельський. Самостійна Україна. Звідки взяли ся і що значать назви „Русь і Україна“. З картою України. Відень, 1915. Ціна 30 сот.
  - Б. Лепкий. Чим жива українська література? } Відень, 1915.
В. Сімович. Короткий огляд укр. літератури. } Ціна 20 сот.
  - „Великий Лях“ Т. Шевченка. З передмовою й поясненнями д-ра В. Сімовича. Відень, 1915. Ціна 30 сот.
  - Проф. М. Грушевський. Як жив український народ. Коротка історія України. З малюнками. Царгород, 1915. Ціна 50 сот.
  - Богдан Заклинський. Що треба знати кождому Українцеві? Відень, 1915. Ціна 20 сот.
  - Українські колядки. Третьє виданне. Відень, 1916. Ціна 20 сот.
- Всі видання можна набути в адміністрації видань С. В. Укр. Wien, VIII., Josefstädterstrasse 79, II. Stiege, Tür 6. Книгарням знижка 25 процент. Гроші просить ся висилати з гори переказом або почтовими марками.

На переломі.

Незабаром вийде під сим заголовком великий, з багатьома малюнками календарь „Союза визволення України“, понад 20 аркушів друку. Це се памятка книжка для кождого щирога Українця на згадку сучасного великого часу, який становить переломову добу в життю нашого народу, нашої нації. В ній знайде читач цілий ряд цікавих статей, котрі всесторонньо освітлюють українську справу, наше минуле й нашу теперішність. От короткий перегляд сих статей: Проф. Лепкий, На новім порозі, Проф. В. Сімович, Шевченків заповіт, Др. Л. Цегельський, Про причини великої світової війни, Др. З. Кузеля, Наше минуле (коротка історія України), Проф. Б. Лепкий, Кінець української волі, Др. Л. Цегельський, Самостійна Україна, йогож, Про назви „Русь“ і „Україна“, Проф. Ст. Рудницький, Україна (коротка географія), С. Кузик, Потреба самостійности України з економічного погляду, Проф. Б. Лепкий, Погляд на укр. літературу, Проф. В. Сімович, Короткий огляд укр. літератури, Др. В. Левицький, Українці в Австрії, Др. М. Лозинський, Укр. представиттво в Австрії, Вол. Темницький, Укр. Січові Стрільці, Ів. Чупрей, Січовий рух, Проф. Боберський, Соціальський рух, Др. І. Крип'якевич, Коротка історія укр. війська, Вол. Дорошенко, Українство в Росії, А. Жук, Союз визволення України, Проф. Гр. Микетей, Червоний Хрест і ин.

Поза тим в календарі поміщено багато поезій найвизначніших наших письменників, дібраних так, щоб доповнювали й поглиблювали зміст відповідних статей.

Ціна календаря незвичайно дешева, всього 1 Кор. 20 сот.

Українське Слово.

Політична, економічно-суспільна
й літературна газета.

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ У ЛЬВОВІ.

Видає й відповідає за редакцію: др. Сидір Голубович.

Адреса редакції й адміністрації: Львів, Руська 3; експедиції: Бляхарська 11.

Умови передплати:

У Львові:		У краю і державі:	
На рік	К 18.—	На рік	К 24.—
На півроку	„ 9.—	На півроку	„ 12.—
На чверть року	„ 5.—	На чверть року	„ 6.—
На місяць	„ 2.—	На місяць	„ 2,50

Ціна одного примірника 6 сот., по-за Львовом 10 с.

Виходить що-дня рано. **Діло.** Видає: Вид.Спіл. „Діло“.

Редакція й Адміністрація: Львів, Ринок ч. 10. — Експедиція: вул. Руська ч. 1.

Начальний редактор: Василь Панейко.

Передплата

	в Австро-Угорщині,	за границею.	у Львові
місячно	2,40 К	„	2 К
чвертьрічно	7.— „	„	6 „
піврічно	14.— „	20 К	12 „
цілорічно	28.— „	40 „	24 „

Зміна адреси 50 сот. Ціна примірника у Львові 6 сот., поза Львовом 8 сот., на зайнятих територіях 5 коп.

Зміст: Застереження. — Перший Український Сойм в Америці. — Др. М. Лозинський. Галичина в життю України. VI. Австрійська Україна й Росія. VII. Війна за австрійську Україну. — М. Троцький. Правительство й партія в Росії. — З. К. Із зайнятих українських земель. — Виривки з листу д. М. Ш. про зайняті повіті російської України. — З устної словесности зайнятих українських земель. — Г. Стрільська оркестра. — Б. Лепкий. Думка. — Зоря Гегедіш. Осінне листе. — В. Темницький. Мир з Чорногорою. — Вісті: Привітне письмо „С. в. У.“ Першому Укр. Соймови в Америці. Два привіти „С. в. У.“ Укр.-англійський Комітет у Лондоні. Вимовна часописна опаска. Вистава укр. робіт у Москві. 50-літній ювілей полт. госп. т-ства. З Волод.-Вол. З зайн. області. Літературний фонд імени І. Полторацького. У справі укр. вистав. Гарний обов національної свідомости в полонених Українців. Нова книжка про Україну. — Бібліографія. — Виказ жертв. — Оновіщення.

Відповідає за редакцію: Волод. Біберович.
З друкарні Адольфа Гольцгаузена у Відні.

Ukrainische Nachrichten
(Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina)

орган Союзу визволення України
виходить у Відні раз на тиждень

Редакція і адміністрація: Wien, VIII., Josefstädterstraße 79,
II. Stiege, Tür 19.

Редагус Комітет. Видавець і одвічальний редактор: Волод. Біберович.

